

عبدالرحمن کواکبی؛ مرد مبارزه و اصلاح

تألیف محمد جاسم الساعدي

ترجمہ:

زہرا آقا جانی

سرشناسه : ساعدی، محمد، ۱۹۲۳ - م.
عنوان قراردادی : عبدالرحمن الکواکبی رجل الکفاح والاصلاح. فارسی
عنوان و نام پدیدآور : عبدالرحمن کواکبی؛ مرد مبارزه و اصلاح / تألیف محمد جاسم الساعدی؛ ترجمه زهرا آقاجانی
مشخصات نشر : تهران: مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی - معاونت فرهنگی - ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری : ۲۷۲ ص
شابک : ۵۵۰۰۰ ریال : ISBN: 978-964-167-214-2

وضعیت فهرست نویسی : فیا
یادداشت : عنوان دیگر: ترجمه و بررسی کتاب عبدالرحمن کواکبی.
عنوان دیگر : ترجمه و بررسی کتاب عبدالرحمن کواکبی
موضوع : کواکبی، عبدالرحمن، ۱۸۴۹-۱۹۰۲ م.
موضوع : اصلاح طلبان
موضوع : اسلام - تجدید حیات فکری
موضوع : اسلام و سیاست
شناسه افزوده : آقاجانی، زهرا، ۱۳۳۵ - مترجم
شناسه افزوده : مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، معاونت فرهنگی
رده بندی کنگره : ۲۰۰.۱ ۱۳۹۱ س ۲۳۳/۷ / ۵۹ BP.
رده بندی دیویی : ۲۹۷/۵۸۲
شماره کتابشناسی ملی : ۲۷۸۲۳۶۴

مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی

نام کتاب : عبدالرحمن کواکبی؛ مرد مبارزه و اصلاح
تألیف : محمد جاسم الساعدی
مترجم : زهرا آقاجانی
ویراستار : علی شیعیه علی
ناشر : مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی - معاونت فرهنگی
نوبت چاپ : اول، ۱۳۹۱ هـ ش
شمارگان : ۱۰۰۰ نسخه
شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۱۶۷-۲۱۴-۲
قیمت : ۵۵۰۰۰ ریال
آدرس : تهران - ص. پ : ۶۹۹۵ - ۱۵۸۷۵ تلفکس : ۸۸۳۲۱۴۱۲

www.taqrīb.info

حق چاپ و نشر محفوظ

فهرست مطالب

پیشگفتار ۹

مقدمه مؤلف ۱۱

فصل اول: نسب، ولادت، خانواده و شخصیت او

نسب وی ۱۵

ولادت ۲۱

خانواده ۲۴

شخصیت ۲۷

فصل دوم: گزیده‌ای از زندگی او

گزارش بخش‌هایی از زندگی او ۳۵

پذیرش مدیریت شرکت انحصار دخانیات ۴۰

پذیرش سرمنشیگری دادگاه قانونی حلب ۴۱

قبول مسئولیت شهرداری حلب ۴۲

پذیرش ریاست اتاق بازرگانی و هیئت مدیره بانک کشاورزی ۴۳

نمایندگی دادگاه قانونی حلب ۴۴

سرپرستی کمیته استفاده از سود حاصل از فروش زمین‌های شاهی ۴۴

سخنان تکمیلی ۴۵

فصل سوم: چگونگی روابط او با بزرگان عصرش و پیروان آن‌ها

- مقدمه..... ۵۳
- چگونگی رابطه کواکبی با حاکم جمیل پاشا..... ۵۳
- چگونگی رابطه کواکبی با حاکم عثمان پاشا..... ۵۳
- نوع رابطه کواکبی با حاکم عارف پاشا..... ۵۵
- نوع رابطه کواکبی با خدیو عباس حلمی..... ۵۷
- نوع رابطه کواکبی با ابو الهدی صیادی..... ۶۱
- یاوه‌گویی‌هایی درباره ارتباط کواکبی با بیگانگان..... ۶۹

فصل چهارم: مهاجرت‌ها و سفرهای وی

- سفر اول (سال ۱۳۱۶ هـ)..... ۷۶
- مکانهای اقامت کواکبی در این سفر..... ۷۹
- مهاجرت..... ۸۴

فصل پنجم: تألیفات، پژوهش‌ها و نامه‌های وی

- گذری بر آثار او:..... ۹۵
- ۱- أم القرى..... ۹۵
- ۲- طبائع الاستبداد..... ۹۹
- ۳- صحائف قریش..... ۱۰۸
- ۴- العظمة لله..... ۱۰۸
- ۵- الأنساب..... ۱۰۹
- ۶- أمراض المسلمين و الأدوية الشافية لها..... ۱۰۹
- ۷- أحسن ما كان فى أسباب العمران..... ۱۰۹
- ۸- ماذا أصابنا؟ و كيف السلامة؟..... ۱۰۹

۹- تجارة الرقيق و أحكامه فى الإسلام	۱۱۰
۱۰- الرحلة إلى زنجبار و الحبشة و أواسط جزيرة العرب و الهند	۱۱۰
مقاله‌های کواکبی	۱۱۰
نامه‌های کواکبی	۱۱۳

فصل ششم: اندیشه‌ها و نظریه‌های وی؛ مناظرات و اکش‌ها

مقدمه	۱۱۷
انقلاب در نظر کواکبی	۱۲۲
کواکبی و زن	۱۲۷
اقتباس در افکار کواکبی	۱۲۹
دین و حکومت از دیدگاه کواکبی	۱۳۲
نخست: اصطلاح و ریشه‌های استبداد	۱۳۴
اصطلاح و ویژگی‌های استبداد	۱۳۶
استبداد در شرق	۱۴۰
گامی بر جای پای ارسطو	۱۴۴
ریشه‌های این اصطلاح	۱۴۵
دفاع نمودن از استبداد در شرق	۱۴۸
استبداد در بینش اصلاح طلبان	۱۵۰
انواع استبداد	۱۵۲
کواکبی و اصلاح	۱۵۷
کواکبی و استبداد	۱۶۶
هیچ استبدادی به همراه عدالت و هیچ عدالتی به همراه استبداد نیست	۱۶۹
عبدالرحمن کواکبی، آماج افتراها	۱۷۴

- تناقض‌هایی در مباحث ملی‌گرایی..... ۱۷۹
- برداشت‌هایی نادرست ۱۸۳
- کواکبی و اسلام عثمانی ۱۹۳
- چرایی تعیین قطعی حجاز به عنوان مرکز خلافت ۱۹۹
- امامانی از قریش ۲۰۳
- ادعاهای ویژه چپگرایان ۲۰۶
- سهم اسلام‌گرایان در ارزیابی ناعادلانه کواکبی ۲۱۰
- کواکبی و مسأله تخریب مذاهب اسلامی ۲۱۴

فصل هفتم: درگذشت کواکبی، پیامدهای آن، بازماندگان، سوگنامه‌ها

و سخنانی که درباره او گفته شده است

- درگذشت کواکبی، بازماندگان او ۲۲۵
- سوگنامه‌هایی که درباره کواکبی گفته شده است ۲۲۹
- سخنانی درباره کواکبی از نویسندگان و افراد برجسته ۲۴۸
- فهرست منابع ۲۵۹

پیشگفتار

پنهان نبودن نقش پیشوایان متفکر و بزرگان تاریخ علم و ادب در ایجاد نهضت‌ها و تحولات فکری - فلسفی بی‌شمار در جهان و آثار مختلف آن در سرنوشت بشر و انعکاس آن در تمام زمینه‌ها تصادفی نیست. چراکه بیشتر اوقات شرایطی وجود دارد که این بزرگان را در پیشبرد نهضت‌هایشان و جلو راندن چرخ فعالیت‌های خویش به سمت و سوی دلخواه یاری می‌دهد. گاهی نیز شرایط پیچیده‌ای که مردم را به تلاش برای تغییر، هرچند به شکل مشخص و در چهارچوب محدود دعوت می‌کند، به این شرایط افزوده می‌شود.

تمام این عوامل موجب افزایش اطاعت مردم از این پیشوای فکری شده و مشوق وی برای گام نهادن در راه تکمیل مسیر خویش است. شخصیت جذاب این پیشوا و ویژگی‌های منحصربه‌فردش را نیز باید به این عوامل افزود.

به سختی می‌توان شاهد حضور مردانی از این قبیل بود که با وجود پول و حامی، در جوامعشان «نهضت‌هایی» فکری و فرهنگی را رهبری کرده باشند.

ولی مشکل است مردانی را بیابیم که به تنهایی نهضتی به پا کرده و با همتی بلند و تحسین‌برانگیز، ملت‌های بزرگ و پراکنده خود را متحد سازند. علت چنین دستیابی سختی این است که نهضت‌های آنان متکی بر قوا و یار و یآوری نبوده و بر روی گنج‌های طلا که برای برخی از مردم از همه سو روان می‌گردد، نشسته‌اند.

مصلحان بزرگ فعالیت‌های انقلابی خود را در میان گروه‌های محدود یا مجموعه‌های کم‌تعداد رهبری نمی‌کردند تا دست‌اندرکاران، این نهضت‌ها را در ضمن تلاش‌های ضعیف ثبت کنند؛ بلکه مخاطب دعوت‌های برخی از آنان، ملت‌های بزرگی بودند که تعدادشان به بیش از یک میلیارد نفر می‌رسید! علاوه بر این باید گروه‌های مخالفی را نیز به این مجموعه افزود که با به کارگیری انواع تدابیر و نیرنگ‌ها در خاموش نمودن شعله آن نهضت‌ها درنگ نکرده و حتی با حذف فیزیکی، قصد جایگزین شدن در جایگاه آنان را نموده‌اند!

این همان چیزی است که تاریخ را وادار به حفظ نام این اندک مردان برجسته پس از به اوج رسیدن آن‌ها می‌نماید. اینان به منزله خورشیدهای درخشانی بودند که بر مردم پرتو افکندند و برای تثبیت مواضع خود و ابراز احترام به مردم از هیچ کوششی فروگذار نکردند.

دستیابی این بزرگ‌مردان به این سطح از ترقی و جهانی بودن در عرصه اصلاحات اجتماعی و نزدیک سازی مذاهب اسلامی، مبتنی بر استراتژی ثابتی است که گزیده‌ای از فکر و فرهنگ قرآنی، ادبیات شریف نبوی، شیوه تربیتی اهل بیت پاک پیامبر (ص) و سیره‌ای است که صحابه به نیکی دنبال‌روی آن بودند و حرکتی کورکورانه و بی‌هدف نبوده و همچنین بر پایه مسائل شخصی و منافع فردی یا خانوادگی بنیان نشده است.

در آن هنگام که برخی از آن‌ها تمام دنیا را برای دیدار با رهبران سیاسی و مسئولان دولتها زیر پا می‌گذارند، برخی دیگر در شهرها و روستاها می‌چرخند و مسافت‌های دوری را برای نشر اندیشه اصلاح و وحدت کلمه طی می‌کنند.

چه بسا برجسته‌ترین این پیغمبران و اصلاح‌طلبان شیخ عبدالرحمن کواکبی است؛ وی از جمله نوادری است که تلاش‌های زیادی در این راه مبذول داشته و برای پرداختن به نیازهای ضروری حرکت اصلاح در میان ملت‌های مسلمان تلاش‌های علمی بسیاری از خود نشان داده است. از تلاش‌های برادر و استاد فاضل، محمد ساعدی و همکاری سودمند ایشان در زمینه تألیف این کتاب تشکر می‌کنیم؛ در عین حال تلاش تمام کسانی را که در چاپ این کتاب ارزشمند سهمیم بوده‌اند، ارج می‌نهیم.

و الحمد لله رب العالمین.

معاونت فرهنگی مجمع جهانی

تقریب مذاهب اسلامی

مقدمه مولف

نقش مردان اصلاح طلب و طالبان تقریب در نشر و ترویج اندیشه اصلاح در مجامع فرهنگی اسلامی و در بیش از یک سطح، بر یک ناظر نیک‌اندیش پنهان نیست.

نقش آنان در این چهارچوب متوقف نشد بلکه بعد از اینکه فضا را برای ورود «افکار دیگری» آماده ساختند و بر مباحث علمی جلی در مسیر اعتلای اسلام و اهتزاز پرچم‌های متحرک آن پرتو افکندند، از این حد فراتر رفته و وارد مرحله‌ای پویاتر شد؛ به گونه‌ای که دنباله‌روی از حقیقت به بهترین حالت آن، برای نسل‌های آینده امکانپذیر گردید.

این گونه است که اهل قلم و مردان اندیشه اصلاح و تقریب نیاز به برنامه‌ای دارند که آنان را به نسل‌های آینده‌مان معرفی کرده و از اصول و شعارهایی که جان پاک و اموال خالص و عمر ارزشمندشان را به خاطر آن فدا کردند، دفاع کند.

و این امانتی برعهده پژوهشگران است و دقیقاً همین موضوع مرا به پذیرش درخواست مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی مبنی بر تألیف کتابی در مورد شیخ عبدالرحمن کواکبی، این مرد اندیشمند واداشت؛ آن بزرگ‌مردی که از برجسته‌ترین مردان اصلاح در جهان اسلام به شمار می‌رود. موضع‌گیری‌های شجاعانه، نظرات جسورانه و طبع بلند وی برکسی پوشیده نیست؛ کسی که تا کنون مورد بی‌انصافی و بی‌عدالتی واقع شده است، حتی از سوی کسانی که انتظار انصاف و عدل از آنان می‌رود. تلاش‌های مشکوکی جهت درهم شکستن جایگاه این مرد بزرگ و بدنام کردن وی صورت گرفته است. این امر با ارائه تصویری خشن از وی، در جریانی که اگر با او ناسازگار نبود هرگز در آن پای نمی‌گذاشت انجام گرفته است! کواکبی ضمن حفظ جایگاه والای خویش، به عنوان یکی از پیشروان نهضت اسلامی و یکی از مردان اصلاح در شرق شمرده می‌شود.

من در چند فصل به بررسی شیوه زندگی پسندیده ایشان پرداخته‌ام و آن را با سخن پیرامون نسب، ولادت، خانواده و شخصیت ایشان آغاز نموده‌ام. در فصل دوم از گوشه‌هایی از

سیره وی سخن گفته و در فصل سوم به ماهیت روابط وی با سیاستمداران زمانه‌اش و دنباله‌روان آنها، و در فصل چهارم به مسافرت‌ها و در فصل پنجم به تألیفات، پژوهش‌ها و نامه‌های ایشان پرداخته‌ام. در فصل ششم که مهمترین فصل این کتاب است از افکار و نظریات عبدالرحمن سخن رانده‌ام و فصل هفتم دربرگیرنده فضا و شرایط وفات وی و سخن از پیامدهای آن و مرثیه‌های سروده شده در این خصوص می‌باشد.

یادآور می‌شوم که اینجانب از کتاب «عبدالرحمن الكواکبي...السيرة الذاتية» نوشته استاد فاضل سعد رطلول فاضل کواکبی بهره‌ای اساسی جسته‌ام و از وی به خاطر این تألیف ارزشمند قدردانی می‌کنم. در پایان از معاونت فرهنگی مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، خصوصاً جناب حجت الاسلام والمسلمین شیخ علی اصغر اوحدی (که خداوند حفظشان گرداند) به خاطر توجه و تلاش ایشان در این عرصه سپاسگزاری می‌نمایم و از خداوند بلندمرتبه و توانا برای همه، توفیق مغفرت و بخشودگی او را مسألت می‌جویم.

و همچنین با آرزوی آینده‌ای درخشان برای دو عزیزم محمدحسن و فاطمه این کتاب را به آن دو تقدیم می‌دارم.

آخرین سخن اینکه: الحمد لله رب العالمین

محمد جاسم ساعدی

۱/محرم/۱۴۲۹هـ